

Ó, azok a régi videotékák...

Mint hullócsillag ragyogott fel fényesen, majd tűnt le tragikus hirtelenséggel a VHS kölcsönzők korszaka Nagyváradon az ezredfordulót körülölő másfél évtizedben. Szavakkal nehéz leírni, hogy mit is jelentett videózni a '90-es években, a popkultúra aranykorában, amikor hétről hétre jelent meg a filmszakma nagyágyúinak valamely újabb, időtlen mesterműve. Talán a rockkoncertek izgalamához lehetne hasonlítani azt az áhítatot, amivel vártuk, hogy VHS-en kiadjanak egy-egy kultikus filmet, amit sem a televízióban, sem az akkori mozikban nem vetítettek, azzal a fontos különbséggel, hogy amíg az új idők zenéje főként fiatalokat és jól elkülönült rétegeket szólított meg, addig a filmnézés a távoli generációkat is összehozta, és kedvelt közös családi programnak számított a legtöbb háztartásban.

Bár utólagosan megállapíthatjuk, hogy a televíziózáshoz hasonlóan – amikor is a 90-es években a 80-as évek nyugati sorozatait fogadtuk az újdonság rajongásával idehaza – a VHS esetében is egy évtizedes késéssel értek el hozzánk a szabad világ filmkultúrájának új hullámai, mégis hamar felzárkóztunk, s a nagyváradi videotékák felívelése ettől csak még meredekebbé és tündöklőbbé vált.

Kicsit ijesztő belegondolni, hogy a mai kor fiatalabb olvasói számára talán el kell magyarázni, hogy mi is volt

egy videotéka vagy kazettakölcsönző, hiszen a világ olyan iramban változott, hogy a 2000 után született generációk számára talán már nem is egyértelmű vagy teljesen ismeretlen ez a fogalom, ami a '90-es évek tinédzserei számára a legmenőbb dolognak számított. A videotéka olyan volt, mint egy könyvtár, ahol tagsági kártya alapján, egy apró díj fejében filmeket kölcsönözhetek ki az emberek egy napra vagy egy hétvégére régi típusú szalagos VHS-kazettán. Tulajdonképpen tekinthetjük úgy, hogy a videotéka volt a '90-es évek analóg Netflixje. Egy hely, ami összehozott bennünket, és lépésben tartott a trendekkel. Itt lógtunk iskola után és szabadidőnkben, és itt álltunk sorba hétvégeként a filmekért, amikor a legjobban érte meg kölcsönözni, mivel a vasárnapi zárvatartás miatt egy nappal tovább lehetett nálunk a kikölcsönzött kazetta – ugyanazért az árért.

Ki is beszélhetne jobban erről a nosztalgiával teli korszakról, mint az az ember, aki a város legemblematikusabb kölcsönzőjét működtette, és elsőként hozott be Váradra magyar szinkronos kazettákat, valamint a pultoslány, aki valóságos kétlábon járó filmlexikon volt, és úgy tudott filmet ajánlani, mint senki más. Ha a régi nagyváradiak nem kapják fel a fejüket az Apropó kölcsönző neve hallatán, az csak azért van, mert a VHS-biznisz olyan jól ment akkoriban, hogy az első video-

tékáknak nem volt szükségük cégérre, hiszen a rendszerváltás utáni társadalom valósággal szomjazta a nyugatról behozott filmeket. Ha viszont valaki Joe kölcsönzőjét emlegeti, arra már váradi lakosok ezrei fognak mosolyogva bólogatni: igen, ez volt az a hely, ami a filmek iránti rajongás égisze alatt 15 éven át összehozott gazdagot és szegényt, öreget és fiatalat a Sebes-Körös parti városban.

Balogh „Joe” József, az ismert nagyváradi dzsesszzenész röviddel a forradalom után nyitotta meg első videokazetta-kölcsönzőjét 1990-ben, egy előkelő központi helyen, a görögkatolikus püspöki palota tőszomszédságában, ahol egyébként Nagyvárad első, folyamatosan működő diszkóját látogatták az ifjak az ún. URCC klubban.

A kezdetek

„Viorel Micle barátom meghívására indítottam el az üzletet ott, a fogyasztási szövetkezetek székházban. Először eladásban gondolkodtam, de az emberek csakhamar elkezdtek kérdezgetni, hogy nem lehet-e kölcsönözni. Három-négy nap után beadtam a derekamat, és pillanatok alatt elhordták a pultról azt a nagy halom kazettát, amit egyébként a kutya sem akart megvásárolni. Félttem, hogy készlet nélkül maradok, ezért elkezdtem a sokszorosítást avval a két géppel, amivel akkoriban rendelkeztem. Lemásoltam a filmeket, amik iránt nagyobb volt az érdeklődés, és amiket elég jó minőségűnek tartottam ahhoz, hogy nézhető másolatot készíthessek róluk. Így indult be a kölcsönző szépen, lassan” – meséli Joe.

Mint mondja, eleinte a személyi igazolványukat kellett otthagyniuk fogla-

lóként azoknak, akik kikölcsönözték a filmeket, de így is jócskán akadtak visszaélések. Egyesek hamis vagy lejárt személyit adtak be, lenyúlták a kazettákat, és még rendőrséggel is lehetetlen volt felkutatni őket.

Egyébként Joe videotékája nem az első hely volt Nagyváradon, ahol az emberek videokazettákat kölcsönözhettek ki. Az üzletember-politikus Kiss Sándor már korábban működtetett egy híres játéktermet a 6 Martie (ma Dacia) nevű sugárúton, ahol egyebek mellett kazettákat is forgalmazott. Az első időkben tehát párhuzamosan üzemelt a két váradi kölcsönző, amelyeknek működését még nem szabályozta rendesen az akkori törvény – párhuzamosan is razziázott a rendőrség náluk, amint a helyzet megváltozott.

„Egy napon rajtunk ütöttek a rendőrök, és – mivel nem volt engedélyünk – megbüntettek 5000 lejre, ami kifizethető volt, mert akkoriban elég

jól ment az üzlet. Sanyival összetalálkoztunk a városházán, ahol neki is be kellett fizetnie a büntetést, és ezért nagy patáliát csapott. Később egyéb érdeklőségei miatt ő abbahagyta a VHS-bizniszt, de közben több másik kölcsönző nyílt” – emlékezik vissza Balogh Joe.

Művészfilmek, csihi-puhi és a nagy arcok

A fájdalmas bírság nyomán váltotta ki első engedélyét egy újonnan alakult hivatal Fekete Sas palotabeli irodájában. Ekkortól jegyezték be először SC Apropó SRL-ként a közkedvelt központi videotékát, ahol Joe-nak gondja volt rá, hogy a nagyközönség gagyi filmek iránti igényének kielégítése mellett mindig tartsanak tartalmasabb művészfilmeket is.

„A legtöbbben Bruce Lee- és Chuck Norris-filmeket kerestek. Akkoriban az volt a menő. Abból lehetett a legtöbbet eladni. De mindig ügyeltem rá, hogy legyenek készleten Jack Nicholson-

filmek, Sidney Pollack-rendezések vagy akár a *Keresztapa*-trilógia, amiből kevesebb fogyott ugyan, de mégis egy minőséget képviseltek” – hangsúlyozta Balogh Joe.

„Bejött egy-egy cigánygyerek és azzal kezdte, hogy: adjál nekem egy filmet, de amelyik a legeslegjobb, azt add ide! Tudod, melyik az? És én pontosan tudtam, mit akar. Minél több csihi-puhi legyen benne. Kiszolgáltunk mindenkit a saját igénye és kultúrköre szerint. Ez volt a munkánk. És az ilyen kliensek szinte mindig becsületesen visszahozták a kazettákat és kifizették a kölcsönzési díjat. Nem velük volt gond, hanem néhány nagy arccal, akit egy idő után már ismertünk, mint a rossz pénzt” – meséli.

A szinkron színre lép

Bár angol nyelvű filmek terén akadnak piaci versenytársai, azt határozottan állíthatjuk, hogy az Apropó kölcsönző volt az első Nagyváradon, ahol magyar szinkronos filmeket forgalmaztak. Ez annak volt köszönhető, hogy Joe 1991–92 fordulóján Székesfehérvárra települt, és alkalma volt megismerkedni az ottani videotékásokkal, akiktől nagyon jó minőségű szinkronos filmeket tudott beszerezni, melyeket gyári mesterszalagról sokszorosítottak.

„Akkoriban már öt darab csúcsmínőségű videón végeztem a sokszorosítást, és így is nehezen tudtam kielégíteni a szinkronos filmek iránti hatalmas keresletet. A román klientúrával ilyen szempontból sosem volt bajom. Ők az angol filmeket felirattal és felirat nélkül is szívesen kikölcsönözték. Las' că mă descurc eu! – mondogatták, hogy elboldogulnak. Mindig volt egy roko-

nuk vagy szomszédjuk, aki filmnézés közben lefordított nekik annyit, hogy a lényegét megértsek. A magyar vásárlók faksznisabbak voltak. A feliratos filmekre már húzták az orrukat. Nem tetszett nekik. Hozzászórtak a magyar hanghoz a tévéműsorokból. Onnantól kezdve, hogy behoztam az első szinkronos példányokat, már szinte csak azokat kérték” – idézi fel Balogh.

A sokszorosítás menete egyébként rendkívül időigényes folyamat volt, nem úgy, mint az audio-kazettás gyorsmásolók esetében. A videókészülékeket kábelekkel össze kellett kapcsolni és a filmet reális időben végigjátszani ahhoz, hogy a másolatok elkészülhessenek. Vagyis ha az ember egy háromórás filmet akart lemásolni, akkor az három órába telt. Nem lehetett felgyorsítani a folyamatot. „Elindítottam a másolókat délután négy órakor, és mire este nyolckor hazaértem, készen voltak” – meséli.

A zugárosok is nála vásároltak

Mint hozzátette, havonta hozott egy-egy újabb zsáknyi szinkronos filmet Magyarországról. A legjobb felvásárlói nem is a közemberek voltak, hanem az időközben gombamód elszaporodott többi kölcsönző, amelyek közül jó néhány illegálisan működött a tömbháznegyedek lépcsőházaiban vagy garázsalkabban.

„Az ilyen zugárosokkal szinte szimbiózisban éltünk. Volt gyerek, aki napközben taxizott, míg az asszony kiadta kölcsönbe a kazettákat. Számukra ez nem megélhetési forrás volt, csak egy kis fizetéskiegészítés. Rengeteg ilyen árus működött a Rogériuszon és más lakónegyedekben is. Mégsem tekintet-

tük riválisnak egymást. Jó vásárlóim voltak. Inkább haverság jellemezte a kapcsolatunkat” – meséli.

Azonban csakhamar megváltozott ez a szabadpiaci helyzet, miután további állami szigorítások nyomán az engedéllyel rendelkező videotékákat arra kötelezték, hogy a Román Nemzeti Filmközponttól (CNC) vásárolják meg a mesterkazettákat. „A központ eladott nekem százvalahány kazettát. Csoda, hogy felengedtek velük a repülőre. Ritka rossz filmek voltak közepes minőségben. De ez jelentette a végső, állami szintű engedélyeztetését a vállalkozásnak, mert az az engedély, amit Váradon bocsátottak ki, már nem volt elegendő” – idézi fel Balogh Joe, majd hamar hozzáteszi: anyagi szempontból nem ért el átütő sikert a VHS-biznisszel, de elégtétellel töltötte el, hogy abból tudott megélni, amit szeretett, ami a passziója volt, és mellette jutott ideje másik nagy szenvedélyére, a zenélésre is. Nagyon sokszor kellett kiadni egy kazettát ahhoz, hogy visszahozza az árát és elkezdjen nyereséget termelni. Vagyis nem igazán lehetett meggazdagodni belőle.

A popkultúra-fogyasztók Mekkája

Az Aprojó kölcsönző fénykorában olyan népszerű volt, hogy nem is volt szüksége cégérre. Szokványos látvány volt, hogy a bolt előtt népes gyerekcsapat ácsorgott, a kirakatba kihelyezett tévéképernyőt bámulva, amin a legújabb akciófilmeket vetítették. Utcagyerekek és iskolások verbuválódtak össze kicsengetés után, hosszú percekre vagy órákon át ácsorogtak hunyorogva a kirakat előtt, s bámul-

ták az odaverő nap miatt alig kivehető kungfu-jeleneteket a régi katódsugár-csőves tévékészüléken. A könyvtári buszmegálló alig néhány lépésre volt a kölcsönzőtől, így a várakozó emberek is gyakran betértek szétnézni, amíg meg nem jött a buszuk.

A legnagyobb forgalom természetesen hétvégenként volt, amikor az emberek ráértek filmeket nézni közösen a gyermekekkel, nagyszülőkkel. A videózás akkoriban családi programnak számított. Volt egy-egy fanatikus vásárló, aki a víkendre 20 filmet is kikölcsönzött – meséli Joe. „Néha megkérdeztem, hogy mégis, mikor van idejük annyit megnézni. Mikor ebédelnek, vacsoráznak? Erre az volt a válasz, hogy a képernyő előtt majszolnak el egy-egy zsíros kenyeret. Ennyire rajongtak a filmekért. Ma már nevelésnek tűnik, hogy valaki ilyet csináljon. De akkoriban ez is egy realitás volt.”

Az Apropó kölcsönzőnek más szempontból is közösségépítő szerepe volt Nagyváradon. Az egyazon épületben működő diszkó részére ugyanis Joe térítésmentesen biztosított koncertfelvételeket, videóklipet, főleg a német nyelvterület diszkóinak anyagából. „C.C. Catch, Modern Talking, Chris Norman – erre haraptak”. Ezek a felvételek szélesítették az egyébként színvonalas helyi DJ-ket szerepeltető első váradi diszkó zenei estjeinek felhozatalát. Így a két entitás – a diszkó és a téka – nemcsak hogy könnyen megfértek egyazon épületben, hanem kiválóan együtt is működött, a hely pedig – mondhatni – a popkultúra-fogyasztók Mekkájává vált.

Az évek során azonban Joe kölcsönzőjének többször is költöznie kellett. Jó ideig működött például a Fő utcán

a Teleprecizia szövetkezet épületében, amely egy műszaki cikkek forgalmazásával és javításával foglalkozó komplexum volt a Körös áruháza és a váradoszi plébánia között, a régi poliklinikával szemben. Később, a '90-es évek derekán az Ady Endre Líceum tőszomszédságába költözött a Szilágyi Dezső (ma Moscovoi) utcára, közös helyiségbe egy bizományival. Majd ennek megszűnését követően a Zöldfa utcán működött néhány évig, a Fekete Saspalota passzázsának bábszínház felőli oldalbejáratával szemben. Ez akkoriban Várad legmenőbb bevásárlóutcájának számított.

„Volt, amikor hetente 5-10 új film került a kínálatba, de volt olyan is, amikor 50. Ami csak megjelent a piacon, azt Joe hamar beszerezte. Különösen a magyar szinkronos filmeket. A feliratosokra kisebb volt a kereslet” – meséli **Bordás Katalin Mónika**, aki friss érettségizettként 1992-ben kezdett el dolgozni Joe Moszkva utcai videotékájában. „Eredetileg eladónak jelentkeztem a konzignációnak nevezett bizományiba, de Joe pont akkor keresett egy olyan személyt, aki tud mesélni a filmekről, tud ajánlani, jó a beszélőkéje, és ki tudja adni a kazettákat. Ez

voltam én. Ráadásul kívülről fújtam az összes híres színész magánéletét. Úgyhogy Joe tékájába kerültem eladónak. Nagyon ment nekem ez a munka, mert szerettem a filmeket. Az összeset meg is néztem előbb vagy utóbb. Bár be kell ismernem, hogy volt néhány film, aminek a megnézését túl sokáig halogattam, s ma már szégyellem. Ilyen volt például az *Egy asszony illata*, amitől valamiért évekig tartottam. Később, miután megnéztem, már vertem a fejemet a falba, hogy Jézusom, mit hagytam ki eddig!” – emlékezik vissza.

Amikor a pultoslány volt a filmelőzetes

„Joe tucatszámra szerezte be a magyar szinkronos Disney-meséket és más animációs filmeket, úgyhogy a környék összes kölke ott lógott a boltban. De egyébként a minőségi rajzfilmeket a felnőttek is szívesen fogyasztották. Nagy kereslet volt még a dokumentumfilmekre, amikből ugyancsak gazdag készletünk volt. Különösen a II. világháborús dokumentumfilmekre voltak ráállva a népek. Emellett mindig jól mentek az akciófilmek, vígjátékok, na, és persze a felnőtt filmek, amiket mi csak kertészkedős filmeknek neveztünk. Ezeknek külön vevőköre volt. Nagyon kelendőnek számítottak egyébként Jackie Chan és Bruce Willis filmjei, valamint a kalandfilmek és akcióvígjátékok, mint például az *Ace Ventura*-filmek vagy a *Palimadár* Mel Gibsonnal és Goldie Hawnnal. A legnagyobb kereslet mégis a kungfus filmekre volt. Akkor egyébként is nagy divatja volt a harcművészeteknek Váradon. Mindenki kungfuzott vagy kungfuzni akart. Egy kisfiú egyszer le is

rúgta véletlenül az egyik kazettás polcot, miközben megpróbálta bemutatni, mit látott a kikölcsönzött filmben” – meséli mindenki Katikája, aki bárkinél jobban tudott filmeket ajánlani.

Ez kulcsfontosságú volt, mert akkoriban még nem volt olyan nagy divatja a filmelőzeteseknek, mint manapság. Leginkább baráti ajánlások révén választottuk ki a megnézendő filmeket, figyelembe véve a rendezőt és a szereplőgárdát, no, meg a kazetta borítóját, ami egy külön művészetnek számított. De még így is könnyen lemaradhatunk volna néhány filmkülönlegességről, ha nem lett volna egy eladó, aki nemcsak lexikális tudással rendelkezett a filmekről, hanem szenvedélyesen beszélni is tudott róluk, ráadásul fiatalos bájának és közvetlenségének köszönhetően ismerte a törzsvendégek személyes ízlését.

„Egy listára gondosan be kellett vezetnem az újonnan szerzett filmeket.

Ezeket kellett ajánlani a vevőknek. Ha új vásárló jött, akit még nem ismertem, annak odaadtam a listát, hogy kedvére válogasson, de a régi vásárlók sohasem vettek listát a kezükbe, hanem tőlem kértezték, hogy: na, mit nézünk ma. Ismertem, hogy melyikük milyen stílusú filmeket szeret, és nagyjából tudtam mindenkiről, hogy ki mit látott már. Különösen a hétvégi klientúra volt stabil. Volt olyan szombat, amikor egy kazetta sem volt bent, és a sor az ajtóig állt a kölcsönzőben. Vártuk, hogy valaki hozza vissza a kikölcsönzött példányt, hogy odaadhassuk a következő vevőnek. Szép idők voltak” – emlékezik vissza Bordás Katalin Mónika. Mint hozzát teszi, várakozás közben a sorbanállók mindig elbeszélgettek egymással és övele is. Egész kis közösség alakult ki. „Nem olyan volt, mint manapság, mikor mindenki csak nyomogatja a telefonját és elvan a saját kis világában. Mikor valaki kikölcsönzött egy kazettát hétvégre, akkor azt általában

nemcsak ő és a családja nézte meg, hanem gyakran átmentek a barátok, szomszédok is. A filmnézés apropóján összeültek, sütögettek, buliztak. Egy közösségi esemény volt” – idézi fel.

Amit az eladók is rongyosra néztek

A videózás szenvedélye ugyanúgy élt az eladóknál, mint a vásárlóknál. Joe tékájának szűk polcai között mindig helye volt egy televízióknak, amin a nyitvatartási órákban folyamatosan filmeket vetítettek VHS-ről. Egyrészt csalókat gyanánt a vásárlók néztek bele így a legújabb filmekbe, másrészt az eladók frissíthették ismereteiket ahhoz, hogy később ajánlani tudják az új szerzeményeket.

„Volt olyan kazetta, amit én is rongyosra néztem. A *Dirty Dancing* gyakran reggeltől estig ment a kölcsönzőben angol hanggal és magyar felirattal. Volt egy kolléganőm, aki, alighogy vége lett a filmnek, azonnal szólt, hogy: tedd még egyszer be! A végén már kívülről tudtam az angol szöveget. A *Forrest Gump*ot is legalább százszor megnéztük, és volt még jó néhány nagy személyes kedvenc, mint például a *Philadelphia*” – meséli Bordás Katalin Mónika.

Gyermekmegőrző, ahová bankrablók is jártak

Bizonyos esetekben gyermekmegőrzőként is működött a videotéka, mivel a pultosányokat gyakran megkérték, hogy vigyázzanak egy-egy gyerekre, míg a szülők a városba mentek ügyet intézni. Ilyenkor rajzfilmeket vetítettek nekik. „Mivel én magam is épphogy

kikerültem az iskolából, nagyon jól megértettem magam a gyerekekkel és a fiatalokkal. Szerettem foglalkozni velük. Sok animációs és Disney-filmet néztünk” – meséli Katika.

A videózás szeretete egyébként közös szenvedélyként kötötte össze a különböző társadalmi rétegeket. Ennek megfelelően a videotékákban is mindenféle ember megfordult. „Nagyon szegények és irtózatosan gazdagok egyaránt jártak hozzánk. Voltak sokgyerekesek, akiknek a VHS-nézés jelentette a családi programot, és voltak egyedülálló, magányos kliensek, akiknek ez volt az egyetlen szórakozásuk. De tartoztak a vevőkörhöz olyan személyek is, akikről évekkel később tudtam meg, hogy alvilági alakok voltak. Ám én ebből akkor semmit nem érzékeltem. Mind úriemberként viselkedtek, és mind rajongtak a filmekért” – idézi fel. Mint mondja, volt egy kirívó eset, amikor egy nagyon szimpatikus fiatal pár évekig járt hozzá, de mindig valamely helyi barátjuk nevében kölcsönözték ki a kazettákat, sohasem a saját nevükben. Később egy újságcikkből értesült róla, hogy a pár férfi tagját elfogták a határon, mert Magyarország egyik legkeresettebb bankrablója volt.

Digitális kegyelemdöfés

Néhány évig nagyon jól ment az üzlet a Zöldfa utcában, de a kábeltelevízió és az internet fejlődésével párhuzamosan a VHS-kazetták iránti igény is megcsappant, s a kis videotékát csakhamar kiszorították az előkelő bevásárlóutcá-

ról a jóval nagyobb bérleti díjat fizetni tudó divatáru- és kozmetikai boltok.

Joe kölcsönzőjének utolsó helyszíne Váradóssiben volt, a sportcsarnok mögött levő ifjúsági művelődési ház emeletén, ami azonban eléggé távol esett a forgalmas részekről, ráadásul a piacon kezdtek megjelenni az újabb hordozóeszközök, mint a CD-k és DVD-k, a kábeltevé pedig elszaporodtak a kereskedelmi mozicsatornák, így az egykor virágzó kisvállalkozás, amely néhány évvel korábban még a város életének központi jelensége volt, lassan leépült, és a drága pénzen felújított üzlethelyiség ajtajára lakat került. A végleges bezárás 2004-ben történt, Joe pedig lassan szétosztogatta barátai és ismerősei között a sok száz VHS-kazettát számláló készletét. Semmit nem tartott meg. Ahogy a technológia is visszafordíthatatlanul továbbfejlődött, úgy ő is lezárta életének azt a szakaszát – végérvényesen.

Mint Bordás Katalin Mónika meséli: „Hihetetlenül felszabadult érzés volt fiatalnak lenni abban a korszakban. 19-20 éves fejjel belevetettük magunkat minden új trendbe, hittünk mindenben, ami külföldről jött. Talán túl hiszékenyek is voltunk, de legalább többet kommunikáltak az emberek. Persze nem rossz most sem. Félreértés ne essék. Én nem sírom vissza a '90-es éveket, de akkor mintha több emberi kapcsolat lett volna. Jobban figyeltünk egymásra. De legalább a filmek szerepétetete mindmáig megmaradt.”

Szombati-Gille Tamás